

चांदोबा

ऑगस्ट १९७९

प्रश्नोत्तरे

राय, चंद्रशेखर राव, सरकेला (ओरिसा)

प्र.: 'अथर्व' याच्या विषयीच्या कथेत इतकं हा वातावरण थकवा करून घ्यावे मांस शिजवून अतिथी म्हणून आलेल्या ब्राह्मणांना वाडो वसे मुम्हरी लिहिलेले, पाच अर्थ प्राचीन काळात ब्राह्मण वक्त्राचे मांस खात असत असाच नाही का?

उ.: होय. वेदकाळातील अर्थ १३ प्रकराचे प्रणी यज्ञात म्हणून मानले. त्यात गाय एक होती परंतु वेदकाळ संपल्यानंतरून शोध विषय असताना ज्ञान. ब्राह्मणांनी यासाठी शोधलेल्या त्या कारण जेन मलाचा प्रभाव अशाण्याची शक्यता आहे. बौद्ध अर्थसेचे पुराव्याने. तरी त्यांच्यापैकी एका शास्त्रेन मासावर सादला नाही. असावर प्रकृत ब्राह्मण युवकांनी गोमांस खाल्ल्याची कथा कथा. सरिस्कागारात आहे.

बी. एल. श्रीनिवास, वरंगल (आंध्र)

प्र.: रामायण व महाभारत ह्यातील कथा केवळ कवि कल्पितच आहेत का? को प्रत्यक्ष घडलेल्या? घडलेल्या असतील तर या दोन्हीपैकी प्रथम कोणती घडली?

उ.: रामायण व महाभारत कौरवराज कथेच रावितो जात, ती पारंपरिक कथा म्हणूनच त्यामुळे प्रांताप्रांतात फक्तकल्पनेच्याने निरनिराळ्या स्वरूपात संश्लित झाली. त्यातून त्यांना निव्विल रूप प्राप्त झाले. रामायणात निरनिराळ्या कथा येण्याचे आणि महाभारतात मुळकथेची सवय गवलेल्या उपाकथांनाचा समावेशही त्याने हेच कारण होय.

श्रीरामाचा पूर्णपणे काल्पनिक वस्तुतः, त्याचा आधार कोणतीतरी वास्तविक घटनाच असे तो घटना रचविणारी व्हावी यासाठी इवी व याचक त्यांत काल्पनिक गोष्टी भरतात. काही काळ नोटवणावर मूळकथा मागे पडून काल्पनिक कथांचाच प्रामुख्य मिळते. रामायणातला राम आणि महाभारतातला कृष्ण अवतारपुत्र आहेत. रामायणातला राम प्रत्यक्ष होला की नाही हे सांगता येत नाही. तरी भारतातील कृष्ण (देवकीनंदन बामदेव) हा उपनिषदात आहे त्याप्रमाणे रामायणातला सीतेचा मिला म्हणून मानले गेलेला जवळही उपनिषदात आहे. तो सीतेचा पिता

अघटित अनपेक्षित

[७२]

प्राथमिक मुंगूस
देवशर्मा नावाच्या एका गरीब बाह्याला
मुंगूस उशिरा एक मुलगा झाला.
मुलाचे तोंड पाहण्याबरोबर त्या जोडप्याला
परमानंद झाला. सर्वांमाला खंदन लावले
तरी त्यापेक्षा मुलाच्या अंगाचा स्पर्श झाला
तर मुलाला जो गारवा वाटतो तो अपूर्वच
असतो. मुलासाठी भावंडांशी आईवडिलांशी
किंवा प्रत्यक्ष अन्नदात्याशी भांडायला आई-
बाप भागपुढे पडून ताहीत ही गोष्ट सर्वांच्या
परिचयाचीच आहे.

देवशर्मा दंपतीने मुलगा झाला नव्हता
तोंचर्यंत घरात एक मुसूस पाळलेले होते.
ते मनाला वाटेले तेव्हा वाटेले तसे घरात
वहकडे हिटे फिर. तोंचर्यंत त्या मुंगूसाला
ते जोडपे स्वतःच्या मुलासारखे पाही. परंतु
मुलगा झाल्यावर त्या मुंगूसाला मुलाला

काही अणाय तर होणारे नाहीना, अशी
त्यांना कथा वाटू लागली. बऱ्यावरच्या
अपार प्रेमांमुळेच ही कथा त्यांच्या मनात
उदभवली होती. हे सांगायला तकीच.

मुलगा झाल्यावर दहाव्या दिवशी मुलाची
आई तान्हा मुलाला घरांत ठेवून नदीवर
बहायला गेली. जाताना ती नवऱ्याला
बजावून गेली—“भी बाबोळीला जाते आहे,
मुलावर बांगले लक्ष ठेवा, हर वा?”

ती गेल्यावर काही वेळाने राणीची एक
दासी येऊन बाह्याला म्हणाली—“राणी-
सरकारांनी शिक्षा दक्षिणा तयार ठेवली
आहे, येऊन घेऊन जा, म्हणून सांगायला
सांगिले आहे.”

राणीसरकारांनी दाखविलेल्या अनु-
ग्रहाला बळी पडून बाह्या आपले मूल
आणि घर मुंगूसावर सोडून लगेच निघाला.

पंचम

हडबडाने ठार केले

परंतु परात येव्हावर त्याला मुलगा शाश्वत सोपविला व सांभाळ घेऊन घडलेले कुटील पडले.

"बाप रे! मो केवडा मुलंपणा केला? मी पापी आहे! माझ्या मुलाला बांधविणाऱ्या मुंगुसालाच मी आपल्या हातांनी ठार केले." ती स्वतःला बावळू शकला नाही आणि स्वतःचे डोळे आपटून बसिनीवर लोळू लागला.

त्याच वेळी त्याची बायको नदीवरून परतली व तिने तसे कारणाने कारण विचारले. ब्राह्मणाने पडलेले वृत्त सांगितले. तेव्हा त्याची बायको त्याला म्हणाली— "तुम्ही लोआला बळी पडून मुलाका एकट्याला सोडून निघून गेल्या, आणि अविचाराने मुलाला बांधविणाऱ्या मुंगुसापाशी जीव घेतलास! माणसात आत्मा कामना असणे साहजिक आहे, परंतु लोभ असू नये. लोभी लालची माणसाच्या बोक्यावर कपाळावरचे चक्र रव्हते का फिरले?"

"ती कोणती गोष्ट?" ब्राह्मणाने विचारले व त्याची बायको मांगू सगळी लालची लोभी

एका गावात अल्प लोभी, मित्र लोभी, अति लोभी आणि अत्यंत लोभी नावाचे

आणखीत गाडे येथी होती. ते खरे वरीकन होते. एकदा जेव्हा चारही तरुण एका बायीं एकव जमले तेव्हा अत्यंत लोभी इतर लिपाना म्हणाला.

"मित्र हो! गरिबी पेक्षा दुसरा मोठा शत्रू नाही व अपमानास्पद गोष्ट ही नाही. भाऊबंद आणि नातेवाईकांमध्य राहून गरीबीत दिवस काढण्यापेक्षा हिज रातटी जगावर बरोबर जगलात आणि कांटेरी रानात राहणे पत्करले. अत्यंत निस्वस्तवाच मोकराभी सुद्धा त्याचा मालक अगदी नीचपणाने वागतो. इतरत्र मज्जन म्हणविणारे नातेवाईक देखील गरीब व्यक्तींशी निर्दयपणाने आणि अपमानास्पद वागतात. गरिबाच्या चांगल्या गुणांना किंमत नसते. मूलेमुढा त्यांना सोडून देतात. बायकोसुद्धा त्याची परवा करीत नाही. मित्र त्यांच्याकडे बळूनसुद्धा पहात नाहीत. या जगातला नियमच असा काही विचित्र आहे की साहस, सौंदर्य, वाकचातुर्य, चमत्कार, ज्ञान, विद्या, युद्धकौशल्य इत्यादी चांगले गुण असूनही जर थोडे फार धन आणि दोलत नसेल तर मानवाला प्रतिष्ठा व मान मिळत नाहीत. धन असेल तरच जगावर जम मिळविता येतो. त्याशिवाय हे सर्व व्यर्थ आहे.

म्हणून व्यपण देवायन करून धनार्जन करू या."

बाकी मित्रांनी तो म्हणाला त्याला हुजोरा विला. नंतर चौथे मित्र धनार्जन करण्यासाठी व्यपत्य गावातून निघाले. एक नेळ पोटाच्या मिळभारा माणूस आपल्या बंधूबंधवांना, आईबाप व गाव सोडून देशभर भटकत फिरला नाही तर त्याशिवाय त्याला करता येण्यासारखे काय आहे?

काही दिवसांनी ते अचंती राज्यात पोचले. शिवा नदीत स्नान करून नदी काठावरच्या देवळात त्यांनी महाकाळाचे, म्हणजे शंकराचे दर्शन केले. देवळातून ते बाहेर पडले तेव्हा भैरवानंद नावाचा एक

तांत्रिक साधू त्याला भेटला. सर्वांनी त्याला नमस्कार केला आणि स्वाध्यायरोबर जवळच असलेल्या त्याच्या भुंठात गेले.

साधूने विचारले—“कोण तुम्ही? कांढून आलात? कोठे जायचं आहे?”

ते म्हणाले—“आम्ही घनाच्या सोडार्थ निघालो आहो. त्यासाठी जीव खावा लागला तरी आम्ही तयार आहो. परंतु घनान्नेषणाचे काम माव आम्ही सोडणार नाही. आम्ही असे ऐकले आहे की बॅक-ब्रॅकाने जमिनीत पुरलेले घन किंवा ठसा कोडे आहे हे कळते. अशा एका मांत्रिका कडे जाण्याच्या हुनुने आम्ही आलो आहो. साहसी व्यवृतीचे आकाशातून अवध-पतन होते, तर दुसरा तरकातून निघून बाराही समुद्रांवर अधिकार गाजवितो. उत्पान व पतन यांचे कारण प्राणवध तसून प्रयत्नाची उणीव आहे. परिश्रम आणि प्रयत्न यांचे फळे सहजा हाती लागत. तर त्याला नशीब म्हणतात. परंतु साहसी अधिकाराची पर्वा करीत नाहीत. त्यांचे ते दुःसाहस तरात

Full Screen 127

कोणतेही मुबलगत नाही. आराधनाने लक्ष्मीला प्राप्त करण्यासाठी हाताला पट्टे पडलेपर्यंत समुद्रमंथन केले होते. जी मेहनत करीत नाही, त्याच्या जवळची संपत्ती त्याच्या पासून पाठ फिरविते. ज्याच्या अंगात शौर्य नाही असा राजा परराज्य कसा जिंकणार? रक्त-ये राज्यसुद्धा तो चालवून बसतो. घन शूल भूयारात बसो, नागसाप रक्षणाथ नेत्रलेले असोत, भूताना संतुष्ट करावे लागे, स्मशानात प्रतातले मांस काढून भूताना बिकावे लागे किंवा निघी जेथे आहे ती जागा बिडलेल्या भय दीपांवरून सूचित होणाऱ्या असोत, आम्ही त्या सर्वांना तयार आहो. तुम्हाला पाहण्या-वर तुघच्या संपात अतीत शक्ती आहेत. असे आम्हांला वाटते. तुम्ही आम्हांला मदत करा. मदत केलीच पाहिजे. मोठी कामे मोठ्यांच्या हातूनच झाली पाहिजेत. वरबागनीचा हाप समुद्रचे सहन करू शकतो. बार मित्र त्या बाघाला म्हणाले.

अल्लूक मांत्रिक

[१२]

[हुर्मुळ राजाच्या किल्ल्यावर बळकडीने अधिकार करणाऱ्या सामंताने अल्लूक बांडाळ इत्यादींवर जाण्या सैनिकांना पाठविले. त्याबद्दलाने सेनापतीला हुर्मुळ राजाचा कडक कायदा लागू पाडणे सांगितले. तेव्हा सामंत नोकाळ असून होता तेथे त्याला. राजा हुर्मुळ सायंतावर घुटून पडला. सामंत पळू लागला. पुढे—]

सामंत भुपतीने आपला घोडा बांधविला, राजा हुर्मुळाशी वृद्धमुळ करण्याऐवजी किल्ल्याच्या फाटकाच्या दिशेने घोड्याला पळविले. सेनापतीने त्याचा राजा वाजू-समोर माघार घेऊन पळत असल्याचे ओळखले. त्यानेसुद्धा आपल्या सैनिकांना माघार घ्यायला सांगितले व स्वतः त्याने आपला घोडा किल्ल्याच्या दिशेने वळविला.

सेनापतीला परत पळून जाण्याच्या प्रयत्नात असलेला पाहून त्याच्या पाठी-मागचे दोळे वाडसी सैनिक त्याला म्हणाले—“भाळक! आपल्यावर हुकूम करणारे सैनिक वहा जण तर आहेत. म्हणून आपण जून्या व नव्या महाराजांना आपसात वृद्ध युद्ध करू द्यावे. दोघेही परस्परांचे गळे कापतील. मध्यंतरी आपण या वहा एक जणांना ठार करू या. त्यानंतर आपल्याशी

युद्ध करणारा कोणी जख्मदारच नाही. जग आपणच. स्वतःला उदयगिरीचे महाराज जाहीर करावे.”

त्या दोघां सैनिकांनी म्हटले ते ऐकून सेनापतीच्या मनात राक्ष्याचा लोभ उत्पन्न झाला. त्याने आपला घोडा बळविला आणि हत्तीवर बसलेल्या चांडाळ भल्लूक इत्यादींकडे पाहिले, परंतु त्याच मैठी चांडाळ भल्लूक आपला परशू उगारून लागले, त्याचे अनुयायी आणि दुर्मुख्याचा अंगरक्षक या सर्वांना सावच करून थोड्याने ओरडला:—“ऐका रे, राजा दुर्मुख स्वतःचा जीव धोक्यात घालून आपल्या राज्यपतीवर आपले प्राणही पालवून बसणार आहे.

आमच्या मदतीशिवाय तो एकट्याने किल्ल्यात शिरून इतक्या शत्रूच्या हातात सापडून नक्कीच ठार होणार! म्हणून आपण सगोर जो कोणी आठवा येईल त्याला ठार करून राजा दुर्मुखाच्या मदतीला वेळीच आत पोचले पाहिजे!”

ते ऐकून उपदंड आपली यदा उचलून एका भयंकर आवाजात बरजला—“ए, साचंत धूर्तधुर्पतीच्या सैनिकांनो! बबरदार! राजा दुर्मुखाच्या कैद्यालाही चक्का लागला तर, लक्षात असू या, मी तत्काळ तुम्हां सर्वांची डोकी फोडीन!” असे म्हणत तो लांबलांब पावले टाकीत किल्ल्याच्या काटकाकडे निघाला.

उपदंडाला काटकाकडे निघालेला पाहून सेनापती आपल्या सैनिकांकडे बघून म्हणाला—“अरे, आपल्याला या राक्षसाशी आणि परशू घेऊन येणाऱ्या अस्वकाशी युद्ध करणे शक्यच नाही, आपला जीव वाचवा. यला किल्ल्याच्या धितीआडच गेले पाहिजे. पाय उचला, आपण किल्ल्यात शिरू या व काटक बंद करून घेऊ या.” असे सांगून त्याने आपला घोडा किल्ल्याच्या दिशेने भरघाव सोडला.

सेनापतीला पळून जातांना पाहून सैनिकांचा भीर लक्षला. तेसुद्धा पळ लागले. चांडाळ भल्लूक आपल्या सोंड तटलेल्या

हताच्या मदत्यतावर बसलेल्या रानटी धिकारी नोकरीला म्हणाला—“माझ्या रानटी धिय सेवका! तू आपल्या मंथवी-प्रमाणे पड्यांना तोंड सोडून मारतोस तर या पळणाऱ्या सैनिकांना टिपू नकोस! आपण राज्य घालवून बसलेल्या दुर्मुख राजाला काही वेळ का होईना, सिंहासनावर बसवायचे आहे. त्यानंतर त्याचे जोर उडवून ते भल्लूक मांत्रिकासमोर हजर करावयाचे आहे. अर्थ रक्तपात करायचा नाही!”

त्यानंतर हत्तीवर बसून चांडाळ भल्लूक, नागमल्ल, दुर्मुखाचा अंगरक्षक सर्वजण उपदंड राक्षसाच्या पाठीमागून आपापल्या वाहनांना पळवीत किल्ल्याच्या काटकापर्यंत पोचले. परंतु त्या आधी सामंत राजाचा सेनापती आपल्या काही सैनिकांसह किल्ल्याच्या काट पोचला आणि त्याने लगेच काटक बंद करविले. थोड्या वेळानंतर सामंत राजाचे जं सैनिक आले ते काटक बंद पाहून काटकाबाहेर काही वेळ ओरडत घुटमळत राहून निरुपायाने तटाच्या बाजूने पळून गेले.

उपदंड राजासोबत सर्वात आधी काटकापर्यंत पोचताच आपल्या दगडी मध्ये काटकावर प्रहार केला. परंतु त्याचा काही एक परिणाम होत नसलेला पाहून तो आश्चर्य-

चकित झाला आणि चांडाळ भल्लूकाला म्हणाला—“भल्लूका! सामंत राजाचा हा सेनापती जसा शितरा आहे तसा हुशार सुद्धा दिसतो. जातं पुढे आपण काय करायचे रे? राजा दुर्मुख किल्ल्यात एकटा शत्रूच्या हातात सापडला आहे. तो मेला तर त्याबद्दल मला दुःख करण्याचे कारण नाही, परंतु तू त्याचे जोर कापून भल्लूक मांत्रिकाकडे पोचते करणार होतास, त्याचे काय होणार याचीच काळजी मला वाटते आहे!”

उपदंड म्हणाला ते ऐकून चांडाळ भल्लूकाच्या अंगाचा यरकाप उडून गेला. कारण त्याने राजा दुर्मुखाचे डोके भल्लूक

भात्रिकाला नेऊन दिले नाही तर त्याला वायुध्यंभर अस्वभावाच्या कपासपत्र रडूवे लागणार होते. म्हणजे, रागात मधमायांची पोळी शोषायची व त्यातला मध खाऊन बगर असेच काहीतरी मिळेल ते खाऊन वायुध्यंभर कंठापचे! वायुध्यंभर हा शाप उपमोखावा लाभणार तर!

असा विचार करून भल्लूकाने काय शेटेल ते करून राजा दुमंछाचा जोष वाच-विण्यासाठी प्रयत्न करायचे ठरविले व परसू उचलून म्हणाला-“शिरीषवस भैरवा!” आणि किल्ल्याच्या फाटकावर परसूने आघात करायला सुरवात केली परंतु किल्ल्याने फाटक संपेल तोटे श्यामर

लोखंडी जंग पत्रा असतिलेला होता. त्या फाटकावर काही परिणाम होण्याचे तर दूरच भल्लूकाचा परसू वार करीत असता होतातून सुटून दूर जाऊन पडला.

हत्तीवर पुढे बसलेला रानटी शिकारी उडी मारून खाकी जपिनीवर आला आणि परसू उचलून मोठ्याने ओरडून म्हणाला-“मालक! आपण उगाच आवेशाने भल्लूक मांत्रिकाने मंत्रकलंथा परसूला तोडून टाकू नका. अश्लयाणा किल्ल्यात सिरापचेच भाले तर हा बंद लाकडी दरवाजा आप-याला जाळून टाकता येईल. ती एकच एक घुबती आहे!”

“अरे रानटी सेवका! तुझा सल्ला तर फार छान दिसतो आहे! परंतु एकदम अश्वधीत समत राजाने बुर्मुसास ठार केले तर माझे काय होणार? तू याचा काही विचार केला आहेस का?” चांगळ भल्लूकाने घालत्या चिन्तना मावावाने विचारले.

“होय, तेही बरोबर आहे.” असे म्हणत राक्षस आपली दगडी गदा उचलून चारपाच घालले मागे आला आणि घावत जाऊन त्याने लढाच्या भितीवर ओराने प्रहार केला.

दगडी गदेच्या प्रहाराने शर तर तुटले नाहीत परंतु भितीने दगड पाच लढा

कोसळले आणि भितीला एक छोटसं भगदाड मान पडले. राक्षस तपडंड, बाडाळ सल्लूक वगैरे अंगावर भित कोसळले की काय या भीतीने मागे सरकले आणि बर माना कळत भित कितो कोसळली पाहू लागले.

त्यावेळी तटावरचे एक दृश्य पाहून सर्व आश्चर्यचकित झाले. काळा वेप धारण करून एक मोठ्या नाकासारखी एक भाकरी त्यांना भितीवर बसलेली दिसली. त्या मर्कटाच्या हातात एक मोठा मंत्रदंड होता. त्याची मुठ एकाच हिऱ्याची व अस्वलाचे तोंड असलेली सूर्यप्रकाशात चमकत असलेली दिसली.

माकडाचो आकृती असलेली ती व्यक्ती व तिच्या हातातला मंत्रदंड पाहून चांगळ सल्लूक दातओठ चावून उग्र स्वरात म्हणाला-“काय रे, माकडाच्या आकाराचा पोरा! तू माकड आहेस की पिशाच! महाशक्तिशाली भल्लूक मांत्रिकाचा मंत्रतंत्र तुझ्या हातात कसा काय आला? काय ते लोकर बोल, नाही तर...”

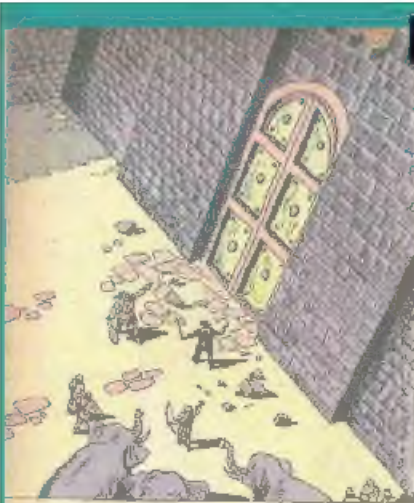
तो प्रश्न ऐकून ते माकड कर्कश आवाजात म्हणाले-“अरे अस्वलाचे हाँग करणाऱ्या, तू अरीसरचे अस्वल आहेस की सुत?”

ते ऐकून सल्लूकाचा राग आला आणि तो आपला परसू माकडावर फेंकणार

इतक्यात उपद्रंढाने हलक्या आवाजाने त्याला समजावून म्हटले-“भल्लूका! तू ज्या महाशक्तिशाली मांत्रिकविषयी सांगत होतास तो कोणावातरी धोक्यात सापडला आहे पहिल्याने आपण या भूतसारख्या माकडाकडून माहिती विचारून काढून घेऊ या की त्या मांत्रिकावर एखादे संकट तर ओढवले नाही?”

उपद्रंढाच्या तोंडचे वाक्य पुरे होण्या-पूर्वीच रानटी तरुण शिकार्याने एक लोखंडी त्या माकडाच्या आकृतीबाबत्याचा नेम घेऊन सोडला, तो बाण येऊन लागण्यापूर्वीच त्या माकडाने ‘किच किच’ असा आवाज काढून तो बाण हाथ्या हातात धरला आणि मोडून

फकून देत हसला. नंतर हजव्या हाताने मधदंड उचलून बघून म्हणाला—“मूलांगो! तुम्हाला भाग्या भक्तीची ओळख झालीच बसेल. मी एक मायावी मकंठ आहे!”

चांडाळ भल्लूक दोन्ही कान बंद करण्यासाठी दोन्ही कानांवर हात ठेवीत उग्रदंडाला म्हणाला—“आतां या भाकडाशी बोलत वेळ चालविण्यात अर्थ नाही. राजा दुर्मूख सामंताच्या हावी भेला की जिवंत आहे, हे कळायला काही मार्ग दिसत नाही, आपल्याला किल्ल्याचे फाटक फोडून काढता आले नाही तर भिंतीवर चढून जाता येईल का पाहिले पाहिजे. कसे जाऊ

उग्रदंड चर्चित मुद्दे भल्लूककडे हात म्हणाला—“भल्लूका! तुला अजून परिस्थितीची रूपं जाणीव झालेली दिसत नाही. स्वतःला मायावी मकंठ म्हणविणारा भल्लूक मांत्रिकाचा मधदंड बळकावू शकला आहे, तर शाकीनेच त्या मांत्रिकाचा बघ झाला असावा. तर मग तू राजा दुर्मूख जिवंत आहे की भेला याची चवकशी करण्यासाठी काला आपला जीव धोक्यात घालतोस? बल आपण जंगलात किंवा दोंगराळ प्रदेशात जाऊन पुढे जायच्या घालावू या.”

“चांडाळ भल्लूक प्रभो! राहस उग्रदंड सालकांचा सल्ला विचार करण्यासारखा आहे!” असे म्हणत नागमल्ल हत्तीवरून उडी मारून झाली उतरण्यास सांगून म्हणाला—“काय वाटते तुम्हांका? राहस उग्रदंड सालकाचा सल्ला बरोबर आहे की नाही? आपण सर्व जंगलात मिळून राहू, मग आपण वाटसरुंना लुटले तर आपल्याला कोण अडवू शकेल?”

चांडाळ भल्लूक ते ऐकून रागाने फणफणला व म्हणाला—“काय रे रानटी सेवका! हा चोर कीटे पळून जाईलसे वाटते आहे. तू याच्यावर आपल्या बाणाचा नेम द्या!” नंतर इतर खर्वांना संबोधून कळवून म्हणाला—“मी भल्लूक मांत्रिक व

सोम काढणार आहे. छुल्ल्यांनी माहत्या बरोबर जे कोणी मायसा सपार असतील त्यांनी हात उचलावे!”

उग्रदंड राहसाशिवाय सर्वांनी हात दवर कळव आपला होकार दर्शविला. जंगली सेवक शकेच्या स्वराने म्हणाला—“भल्लूक प्रभो! हा चोर नागमल्ल व त्याचे अनुयायी आपल्याबरोबर रायला वचन देत आहेत, परंतु याच्यावर विश्वास कसा करायचा?”

“याच्यावर विश्वास करणे धोऱ्याचे आहे तर येथेच याची बोकी उडवून टाकावी. म्हणतो. उग्रदंड, तुला काय वाटते? तू भागे एकदां म्हणाला होतास की तुझ मांत्रिकाबळ काहीतरी काम आहे?” भल्लूकाने विचारले.

“तो मांत्रिक जिवंत असेल तर ना माझे काम असणार आणि होणार?” उग्रदंड म्हणाला.

मध्यंतरी मायावी मकंठ सिटीवरून कर्कस जावाजात म्हणाले—“ओहो! वा किल्ल्यात तर भर्फेर बुद्ध चालू झाले आहे! की हा लपंडावाचा खेळ आहे? सैन्य दोन बागात वाटले गेले आहे! काही लोक नुवा राजाला विजवी करण्याच्या प्रयत्नात आहेत तर इतर काही सुर्यभूमीचा जय व्हावा म्हणून जिवावर उदार होऊन युद्ध करीत आहेत! ते दोघे मित्रे याच जाग्यात

चाळच्या सैनिकांच्या आड तसे राहून आपल्या सैनिकांना कुण्याला करतात तसे “छु” करीत आहेत!”

ते ऐकून चांडाळ भल्लूकाने हायसे वाटले तो म्हणाला—“उग्रदंड! मला वाटू लागले आहे की राजा दुर्मूख जिवंत आपल्या हाती लागणार! असा या भल्लूकाने आकृतीपासून लवकरच मुक्ती मिळणार आहे!”

राहस उग्रदंड विदून पाऊन आपली गहा जमिनीवर आपटून म्हणाला—“अरे मूर्ख भल्लूका! अजून तुझे तेव रवगणे चालू आहे! भल्लूक जिवंत असला कोणी आपला मकंठ बघून घेईलसे काय होईल

शकला असता का?" मंदर दांडी वाजयुत मायावी मर्कटाला संबोधित करून म्हणाला- "काय रे मर्कटा! तू मल्लूक मायिकाचा मंत्रदंड बरोबर आणला आहेस, हे बरे केलेस! परंतु तू त्याचे प्रेत कोठे टाकून आसास?"

"मी त्याच्या शरिराचे तुकडे करून कुऱ्यांना, काबळ्यांना व गिधाडांना खायला दिले. परंतु कालीवर्मा त्या पक्ष्यांना व कुऱ्यांना जवळ येऊ देत नाही. तो पाहारा देतो आहे!" असे म्हणत त्याने मंत्रदंड भिंतीला टाकून ठेवला आणि भिंतीवर चकून बुरबुर पहात आपघर्यचकित होऊन म्हणाला- "अरे, तो भल्लूक मानिक संजीवनी वृंटी खाऊन की आणखी काहीतरी करून पुन्हा जिवंत झाला आहे! तो एका रेडघावर बसून आणि शेजारी एका घोडघावर बसून कालीवर्मा दोघे डकडेंच घेत आहेत. त्यांना कंद करण्यासाठी चंद्रशिला नगरीच्या राजाचा नितकेतू मंत्री सैन्यचंडन त्यांचा पाठलाग करीत येतो आहे. त्या

दोघांचा खिरच्छेद कसा होतो हे पाहिल्यावरच मी येथून हलेंन. तोपर्यंत नाही."

मायावी मर्कटाला तोंडचे ते ऐकून चांडाळ भल्लूक घोष करत लागला- "शिरीषवन भैरव की जय!" मंदर म्हणाला- "काय रे माकडा! तू ही सर्व बडबड काय चालविली आहेस? तुझा डोकें तर नाहीना फिरले? की आम्हांला वेद लावण्याच्या विचारात आहेस?"

चांडाळ भल्लूकाच्या तोंडचे वाक्य पुरे व्हायच्या आत पाठीमागून वायवेगाने रेडघावर भल्लूक व घोडघावर कालीवर्मा तेथे येऊन पोचले. किल्ल्याच्या गितीवर बसलेल्या मर्कटाला संबोधित करून म्हणाले- "चांडाळ भल्लूका, मंत्रदंड चोळून नेणाऱ्या या मायावी मर्कटाला जिवंत सोडता कामा नये!"

ते ऐकून मर्कट 'किच किच' असा आवाज करीत हसू लागले आणि उडवी जाऊन किल्ल्याच्या आत गेले.

(क्रमशः)

शांतताप्रेमी

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेत सांघावर काढून घेतले आणि नेहवीप्रमाणे मीन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. शेवटी प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला- "राजा! तुझी ही आत्मा पाहून मी चकित झालो आहे. तरी मला, तुघा निश्चय अडळ आहे की नाही, याची शंका वाटते. कारण माणसाचा स्वभाव पाहून निर्णायक असे काही शांगणे कठीण असते. याचे उदाहरण म्हणून मी तुला श्रीकैतुची गोष्ट सांगतो. लक्ष घेऊन ऐक. जसे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कारपूर्वी श्रीकैतू हा विक्रमपूर नामक एका लहानशा देशाचा राजा होता. विक्रमपूरचे अधिपती जित्येक नर्पापासून विदर्भ देशाच्या राजाचे मांडलिक राजे होते. दरवर्षी खंडणी देत, श्रीकैतुला ती गोष्ट

देवाच्या गोष्टी

मान्य नव्हती. ती साहसी व पराक्रमी होता. श्रीकेतूच्या सल्लागारांनी त्याला, विदर्भ देशाशी युद्ध करून त्याचे राज्य स्वतंत्र असल्याचे विदर्भ राजाकडून कबूल करवून घेण्यास सुचविले. परंतु श्रीकेतूला युद्ध करणे किंवा रक्तपात करणे मान्य नव्हते. ती स्वभावाने शांतताप्रेमी होता.

म्हणून श्रीकेतू त्यांना म्हणाला—“आपल्या देशात कोणत्या गोष्टीची उणीव आहे? विदर्भचा राजा आपल्याकडून संडणी घेतो सारा. परंतु तो शत्रूपासून आपले रक्षणही करतो. परंतु आपण स्वतंत्र असल्याचे जाहीर झाले तर आपल्याला लहान भोर संस्थानिकांशी युद्ध करावे लागेल. परिणामी प्रजेचे फार मोठे नुकसान होईल.”

परंतु अमरतीस कधी चुक मिळत नाही ते जिणे अपमानास्पद आहे.”

“एवढ्यासाठी सहस्रावधी लोकांचे प्राण बळी देणे मला पसंत नाही. मला हे पटत नाही की आपण पूर्ण स्वतंत्र झालो तर आपली प्रजा जास्त सुखी व समृद्ध होईल. उलट प्रजेला अनेक परकीय स्वाभ्यांना तोंड द्यावे लागेल.” राजा म्हणाला.

राजाच्या या शांतताप्रेमाची त्याच्या सल्लागारांनी खूप स्तुती केली.

मध्यंतरी विदर्भ देशात दुष्काळ पडला. प्रजेचे इतके हाल होऊ लागले की प्रजा राजाच्या विरुद्ध उलटली. एवढेच नव्हे तर ती शेजारच्या राज्यात शिरून अन्नसामग्री

मिळविण्यासाठी लूटपाट करू लागली आहे.

ते कळल्यावर श्रीकेतूने एकाएकी आपले मंत्री, सेनापती व सल्लागार यांना बोलाविले व म्हणाला—“दोन दिवसांच्या आत आपले सैन्य सज्ज करा. आपण विदर्भ देशावर स्वारी करावयाची आहे.”

राजा म्हणाला ते ऐकून मंत्री व सल्लागार थक्क झाले. कारण त्यांच्या राज्यामधल्या शांतताप्रेमी राजाच्या मनात परकी राज्यावर स्वारी करण्याचा विचार आल्याच कसा, हे त्यांना कळेना. शिवाय शत्रू संकटात आहे. अशा प्रसंगी त्याच्यावर स्वारी करण्याचे श्रीकेतूच्या मनात जालेच कसे, हे त्यांना कळेना.

श्रीकेतूचे बोडवया करडया वाचाजात हुकूम केला की एक क्षणाचाही उशीर होता कामा नये. सैन्य सज्ज करा.”

दुसऱ्या दिवशी विक्रमपूरचे सैन्य विदर्भ देशावर चालून गेले. विदर्भचा राजा व त्याचे सैन्य दिकान घेऊन समोर उभे राहू शकले नाही. श्रीकेतूला सहजी विजय-प्राप्ती झाली. श्रीकेतूचा विदर्भ देशाचा राजा म्हणून राज्याभिषेक झाल्यानंतर त्याने चवकशी केली तेव्हा त्याला कळले की विदर्भ देशाच्या राजाने दुष्काळी परिस्थितीत संकटाला तोंड देण्यासाठी धान्याचा सबंध केलेला नव्हता. त्याच प्रमाणे घेतील वणी पुरवठा करण्यासाठी मलाव, कालवे इत्यादीची व्यवस्था केली

महली. श्रीकेतूने याच दोन गोष्टींकडे विशेष ध्यान दिले. परिणामी राज्यात सर्वत्र शांतता नांदू लागली व श्रीकेतू प्रजेचा एक आचरता राजा झाला.

वेताळाने येथवर पोष्ट सांगून विचारले-
“राजा! श्रीकेतूने जे वास्तवताप्रम दाखविले आणि थुडाचा व रक्तपाताचा पित्तगारा असल्याचे जे दर्शविले, ते सुद्धे वरणांगीच होते का? कारण विदर्भ देशावर जेव्हा दुष्काळाचे संकट आले तीच वेळ त्याने स्वारी करायला निवडली. त्यात त्याचा भितरेपणागुळा जाहीर होतो.” अद्या भितऱ्याला पराक्रमी कसे काय म्हणावयाचे? या शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू विल्ले नाहीस, तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील.”

“विक्रमादित्य म्हणाला-“श्रीकेतू शांतता प्रेमी व युद्ध विरोधी होत यात मुळीच शंका नाही. प्रजेच्या हितासाठी व रक्तपात

टाळण्यासाठी त्याने स्वातंत्र्याचा आग्रह दाखविला नाही. त्याचबरोबर शांतता राखण्यासाठी प्रजेचे व देशाच्या कल्याणाकडे दुर्लक्ष करण्याइतका तो मूर्खही नव्हता. विदर्भ देशावर दुष्काळाचे सावट आले व प्रजा बंड करायला मागेपुढे पहात नाही हे पाहताच विक्रमपुरोयरी संकट देण्याची अवयता पद्धत विकसपुरीत होणारा रक्तपात टाळण्यासाठी आणि जुद्ध विदर्भ देशात बंडाळी होऊन प्रजेला होणारा त्रास टाळण्यासाठी श्रीकेतूला विदर्भ देशावर स्वारी करणे हा एकच तर्कधार्य मार्ग वाटला व त्यासाठी त्याने त्रिरंगाई केली नाही. संवत्सर रोमाला ओढवही तितकंच भयंकर व वेळेवर देणे आवश्यक असे. मास्तर त्याने केलेली स्वारीही वांतिस्वापनेसाठीच होती हे मान्य कराने लागेल.”

अद्या तऱ्हेने राजाचे मोन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुढां झाडाला आलेल लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

चोरांचा नायनाट

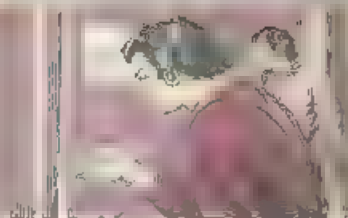
सिंदूर देगाच्या सीमेंटर दाट रानात चोरांची एक टोळी रहात असे. चोरांच्या घाबे खेडे गांजावर घेत. शिपायी घरायला येण्यापूर्वीच चोरांची टोळी निघून जाई.

सिंदूर देशाच्या राजाने अनेक प्रयत्न केले, परंतु ही चोरणा कंड करू शकता नाही. शेवटी त्याने असे जाहीर केले की जो कोणता चोरांच्या ताब्याचे डोके कापून दरबारात हजर करील त्याच्याशी राजकन्याचा विवाह करून देण्यात येईल. व तीन गारीचा धारण होईल.

तो गोष्ट जाहीर होताच चोरांच्या ताब्याने विचार केला की त्यानेच अनुपाही त्याच्याशी दगा करून जशिसाच्या लोकांचे राजाला आपले नाव काढावतील. म्हणून एक दिवशी आपल्या अनुयायांना न काढावता तो कोठेतरी पळून गेला.

चोरांनी आपली एकाला आपला नायक निवडण्याचे ठरविले. परंतु कोणी सरदार व्हायला तयार होईना. चोर स्वतःला शोचविण्यासाठी पळून गेले. मुळे वांचून श्रीकण्ठ गेला.

अधिकार्याची बायको

राजा प्रचंडक्षेत्र राज्य करीत असता प्रत्येक गावान एका ग्रामाधिकारी दरबारातर्फे नमस्कारासोबत येत. परंतु या ग्रामाधिकार्याच्या प्रचंडाकडे नय घासाढी त्यांच्यावर देखरेख करायला राजाने काही अधिकार्यांना नमून दिले. हे अधिकारी कळविल्याशिवाय कोणत्याही खंडगवान वाढत चक्कशी करीत आणि गैर प्रकार मांडले तर राजाला कळवीत.

रामभद्र नावाचा बघाच एक अधिकारी होता. तो कोणत्याही गावी चक्कशीसाठी जाई तेव्हा बरोबर बायकोला घेऊन जाई लोक घट्टा करीत हा गृहस्थ जोरू का गुलाब असावा.

रामभद्राच्या बायकोला बाट की ती कोणत्याही फार मोठ्या अधिकार्याच्या बायको आहे. ती खेथे खेथे जाई त्या

गावाच्या ग्रामाधिकार्यांचा अधिकार गावाची ग्रामाधिकारी अधिकारी करीत की त्यांच्या अधिकार्याची बायका रामभद्रा तर अधिकारी आपल्याविरुद्ध काही कळवत राजाकडून आपल्याला नोकरीवरून काढून टाकतील.

कृष्णपूर येथे त्या व 'परी नोवाचे व न ग्रामाधिकारी एकाच घरात आक्रमण करून विस्तारित रहात रामभद्रा त्यांच्या बायका बरोबर कुठल्यापूरला आल्या आणि हेर व गिरी रहात त्या घरात स्तरला.

हरी व गिरी दोघही त्या मित्रांचे व ह्मनदार अधिकारी होते. शर गायक तो त्यांच्या सचोटीची प्रशंसाच करीत म्हणता त्यांच्या विरुद्ध काही शेत फिज व न व न हाकच नव्हते त्यांनी रामभद्राच्या त्या रणगा ही उक्ताच त्यांच्या कडून दिका 'रा' ते रामभद्रा गावात तपासण्याला घेऊन गेले.

मोठे मजदूर अधिकारी हेर व मोठे शिपायांच्या बायकांवर अधिकारी राज वफाचे ठरवून तिचे सवा करून गिरीची बायका बरोबर काही तो लुचोवर विचारात घ्यायला बघली.

ते पाहून रामभद्रा बायका फणफणून निला म्हणाला 'आपण तुम्हाला शिपायांच्या बायकांवर आणि तुम्हाला शिपाय लुचोवर बसलेस' ऊठ उभा राह'.

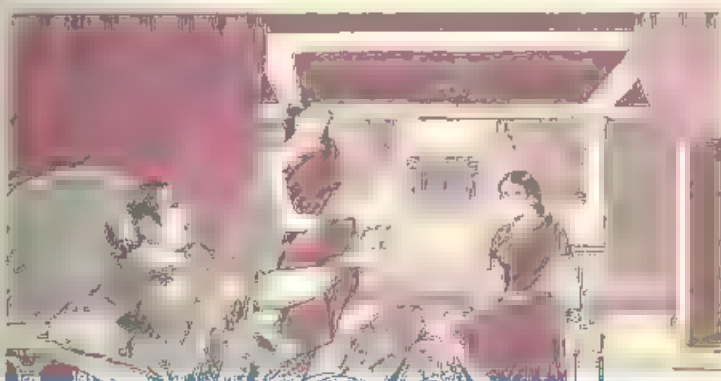
गिरीच्या बायकांक ते नाही आवडले ती बघायला म्हणाली- 'खुर्चीवर बसले गात काय विचरले?' तुम्हाला आपली माणगा बायको लहान आहे? शिपाय हे आपले घर आहे?'

हे हेर व मोठे शिपाय गरीब होते व कळवले हेर व मोठे शिपाय पतीविरुद्ध अधिकारी आहेत! रामभद्राची बायको दख्खान म्हणाली.

ते ऐकून हतोच्य बायकोला सुडा राग आला म्हणाली- तुम्हाला नवरा आपल्या पतिराजाचा अधिकारी बसेल, परंतु तुम्हाला बायकांवर अधिकारी आहेस का?

रामभद्राच्या बायकोला मोठाहीत नसल्या सारखे सोल परंतु नवरा शरत आल्यावर हरी व गिरीच्या बायकांविरुद्ध निखटमी लावून तिनं तक्रार केली.

रामभद्रा रामभद्रा हरी व गिरीला त्याबद्दल शर विचारला दोघांनी आपा पत्न्या बायकांक बघत सर्व वृत्तात एकून

शक्यच नाही हो! पाहिलेवर अलीकडे थंड लावलेले नकली सोन्याचे हार मिळू शकतील रंग अगदी सगळ्या सोन्याचाच असतो रंग फिक्का पडत नाही तो हार घेतल्यावर काही पैसे रोख परत सुद्धा मिळतील दुकानदार म्हणाला

त्याम दाखविलेला हार फारच सुंदर होता रामदासनी तो घेऊन गेली व बायकोला देऊन म्हणाले—“आता तर तू यावरच भागव. तू पुन्हा माहेरी जाशील तेव्हा काही पैसे जमवून मी खऱ्या सोन्याचा एखादा दागिना करून देईन”

“मी माहेरच्यांना खऱ्या सोन्याचाच आहे, असे सांगेन. तुम्हीमुद्दां सर्वांना तसेच सांगा” पार्वती पतीला म्हणाली

मासरा मास्यार वरच दिवसांना पावती पाहेंस जाकी म्हणून तिका भाऊ माधव आणि माधवय कसिमणी यानंदाने तिला घ्यायला पुढे आली कसिमणीची नजर नणदेच्या गळ्यात चपचपणाच्या सोन्याच्या माळेवरच होती. केव्हा करविलेली हो, ही माळे?” म्हणून तिन विचारलेही

परवा परवाच हो बहिनी! त्यांच्याकडे शिकवणीला मुलं येतात ना शिकवण पुर झाल्यावर निरोप येतांना जमिनदारांच्या मुलांना दिली एक मोठी रक्कम ह्यांनी ती रक्कम खर्च करून हा हार घेतला हो! मी नकोमकी म्हणत होते तरी निघण्यापूर्वी चार दिवस करवून घेतला मज्या

परतून असे मान्य मीठ लावून पार्वतीन विनंती मागून कथा सांगितली

ती माळे पाहिली त्या धर्तरेपासून आपल्यालामुद्धा असाच एक हार जमावा असे कसिमणीला वाटू लागले रात्री ती नवऱ्याजवळ हट्ट घेऊन बसलीच

माधव तसेच जास्त शिकला यवगळेला तसेहता काढवडिलोपाजित जी फोडी केली भाठी होती ती ती सभाळून होता स्वतःच अंत मागरी व पीक काडी. तेवढ्यावर मुलावाळांना काही कमी पडत नसे. ती बोष्ट ती बायको म्हणाला. परंतु बायको हिरमुसत्यासारकी वसून राहिली

ते पाहून माधव म्हणाला—“बरे तर मी उगा जगण जगृतात आणि मी पाय

विकल होत त्याचे पैसे वसूल करून हार घेऊन येतो

परंतु सधरात जाऊन पैसे वसूल केल्यावर शंबदी हातात जेथडे पैसे आले तेवढ्यावर सोन्याचा हार काय मिळणार? वर्षभर मेहनत करून विकण्याच्या आम्हाचे पैसे एका हारात घालवून बसाला त्याचे मन मानेना परंतु दुकानदार म्हणाला—“एक नकली सोन्याचा सुंदर हार आहे, खूप स्वस्त पाहता का?”

त्याने दाखविलेला हार पाहून माधव शक्तिच झाला पार्वतीच्या हारासारखाच हुबहु होता तो, एकाच सोन्यातून काढल्यासारखा फक्त एवढाच की पार्वतीचा हया होत्याचा व हा छोट्या सोन्याचा

नवव्याने आपलेला हार पाहून हकिमणी

तो तपदेच्या हारासारखाच हुबहुच असल्याचे ओळखून खूप खाली परतु माघवने लपवा-

लपवी न करता तो सन्या सोन्याचा तसून खाटचा सोन्याचा असल्याचे सापून टाकले व म्हणाला-“पुढल्या वर्षी कोणाचं तरी घात थेंक खडावर व पेसे येतील त्यात खऱ्या सोन्याचा हार करू.” तपदेच्या कोणाचा आपल्याला तार मिळाला ऐवढ्याच नंतर हकिमणी पुढत गेली होती

पार्वतीने भावजयीचा हार पाहिला व आपल्या हारासारखाच असल्याचे ओळखून चौकित झाली व त्यानधारावर ती खऱ्या सोन्याचा भात असे सातत तत्तातन्नात गेली तेव्हा काही शायल

दिवसभर तोही परस्परकिडे पाहून मृत सन्या घुमाल डेढ्यांमधील पेलत्या हुत्या नाचणे एकाचालाही शोष पाहणे पाहू

मुलांना लुळ घालून व मिळ नवान वगैरे घालायला दिले आणि हसन-सुलतान यांनी संधी साधून पार्वतीने सोन्याच्या व स्वतःच्या हाराची अदखळ घेतली

त्याचप्रमाणे पार्वती म्हणाली मला नवरा हकिमणीने स्वतःच्या व पाजे सोन्या हारा व अवलावडले केली प्रत्येकाल पन्नाच हार सन्या सोन्याचा व स्वतःचा नवरा सोन्याचा वाटला अदखळ घेतून सन्याचा दोघीना वाटले की आपल्याला सन्या सोन्याचा हार मिळाला व दुसऱ्याला तसली सातत बा शोष लोकांचे व पाचवी शरदा सामरा परतले

पुढल्या वर्षी सोन्याचा हार करून घालून सायकल आठवण करून दिली नाही म्हणून माघच आठवण करून लुप्त होऊन तो मुढा स्वतः हाऊन तितकें ओढवण करून देली नाही

रामशायीमुढा सायकल आठवण करून देत विमरवण आठवण करून देत

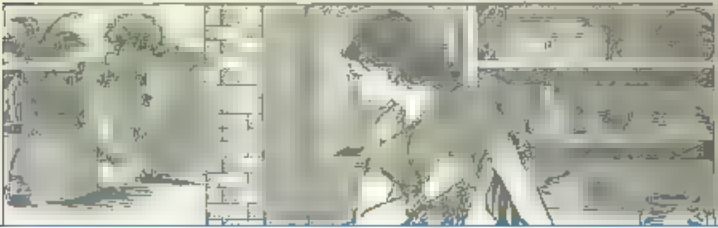

नारद

सामर्थी सात प्रकारचे आहेत अस सांगितले त्यापैकी एकाल नारद हा होता त्याच्याबरोबर या सप्तधैर्यगति सवतं नरसवर्ण पाकंड्य, सास्य, योगी व दुर्वास हे होते पुढापास नारद ला देवर्षी म्हणून वगिल आहे तो ब्रह्मदेवाचा मुलगा दक्षाच्या मुलीपैकी प्रिया नावाच्या मुली पासून ब्रह्मदेवाला नारद हा मुलगा झाला अशी एक कथा आहे त्याचप्रमाणे तो एक आनंदन ब्रह्मचाही होता, अशीही एक समजूत आहे परंतु नारदाचे सृज्य नावाच्या एका राजाची मुलगी मुकुमाती हिच्यावर प्रेम होती व त्याने तिच्याशी लग्न केले होते अशीही एक कथा आहे

नारद या शब्दाचा पाणी देणारा (मेष) असा अर्थ आहे तो एका जागी स्थिर रहात राहो आणि सवतंनळ रामदिवस संचार करीत असतो, एका जागीची बातमी

दुसऱ्या जागी पोहोचतो म्हणजे नावाच्या वीणवन नित्य गान करीत असतो तो देवाच्यापैकी एक असूनही त्याचे राक्षसांबरोबरही सलोण्याचे संबंध असतात दोघांत कळू लागून त्यांत तो आनंद मानतो इत्यादी गोष्टी नारदविषयी आपण एकतो कळीचा नारद किवा कळ लावणारा नारद म्हणून तो प्रसिद्ध आहे नारदान जलघर राजाला पार्वतीची आगा वाळविली त्यामुळे तिच्याकड तो अफूट झाला अशा तऱ्हेने सरकाराची म्याचे मांडण लावून त्यात जलघरचा जी बंध झाला त्याच्या मुळाशी नारदच सर होता त्याचप्रमाणे नारदाने गरुड आणि कडूची मुलं म्हणजे सार, वाऱ्या वधू प्रोडण लावले व ती कधी मज्या पहात राहिली ही कथाही जाह्येन कासिया नागाच्या रूपानेच विरुद्ध भडकवून म्हणताकडन

त्याचा वध करविण्याचा वाद नारदानंच रचला होता

नारदाच्या गायनकले विषयी एक विचित्र कथा सांगतात

नारद व तुंबड हे संगीत विद्येत प्रसिद्ध होते, वार्षिक नारद व तुंबड यांचा प्रतियेक काहीच संवध नाही तुंबड हा एक गंधर्व होता त्या कलावती नावाची बीणा वाजवीत वसे

कौशिक हा स्वर्गात गायन करीत असला तेथे लक्ष्मी तिच्या मल्ली व दामो, नारद आणि तुंबड आले, लक्ष्मीने तुंबडच्या गानविद्येत अभिमान असल्यामुळे थाला कौशिकानेनार गाणे म्हणायचा सांगितले व थाला पारितोषिकही दिले नारदाला तो त्याचा अपमान वाटला

विष्णू नारदाला प्रोत्साहन देऊन म्हणाला -“तुला गावून विद्येत प्रविष्ट संपादन करावयाचे असेल तर मानस सरो- वराच्या उत्तरेकडील पर्वतावर गानबंधु नावाचे एक बुबड बाहे त्याच्याजवळ नू

मगत गीत गावण्याचे नारदाने या बुबडाजवळ संगीत शिकून तुंबडशी वहा ओढ लावली आणि गीत हारला

आणखी एकदा हारल्यावर नारद - विष्णूकडे जाऊन त्याची मान माग हाताची गोष्ट सांगितली

“तेव्हा मी कृष्णावल्गरात जखम बघेन तेव्हा तू माझाजवळ संगीत शिकून घे असे विष्णू म्हणाला

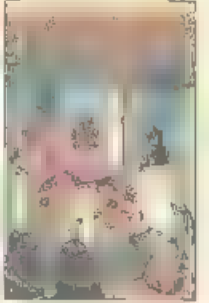
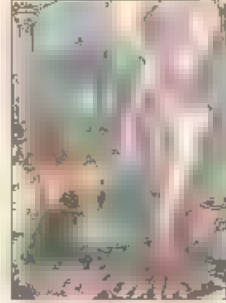
त्याप्रमाणे नारदाने कृष्णाजवळ संगीत शिकून घेऊन संगीत वास्त्यात पूर्णरुप संपादन केले,

नारदाला पर्वत नावाचा एक भाचा होता व दोघे मिळून निचोकात संचार करीत बसोही एक कथा बाहे परंतु पर्वत नारदाचा भाचा कसा झाला, हे भाष कोणाला साहीत नाही पर्वत हे नाव नारदाचेच होते असेही काही लोक सांगतात

नारद व पर्वत कांष्णामध्ये वार्षिक फरक जसा काहीच नव्हता

अंबरीष राजाचे अनेक प्रभयिण राजे होते राजा यामार्गाच्या कडीत न प्रपार दाखवले करे

अंबरीष राजा

अंबरीष राजा हा एक खोर विष्णुप्रसूत होता त्याच्या मकलीवर प्रसन्न होऊन विष्णूने त्याला कापले सुदर्शन चक्र देऊ केले परंतु अंबरीषाला त्याचा उपयोग करण्याची कधीच गरज भासली नाही

नारद अंबरीष - जो मिर्जेत एका- दर्जा मूढ केवळानंतर हावबाचे पारणे मारण्यासाठी जख्खाला बसला

न्याच वेळी दुर्वास ज्यो सान्याचे
हळ्यावेलत तो पाव वळत उठला
जर्ण दुर्वास जर्णचे यचारित्त म्हापुत
ककत जेबायला शब्दाचो वितला केलो
स्नानमध्यारी आठोपुन येनी, अहे
सामुन दुर्वास ज्यो तदीयर गने

दुर्वास ज्योनी आपल्या केवारी एक
का उपटून जमिनीवर आपटलो त्या
पटोपाठ एक हुन्या इत्यश्व हाजी
व नी अंबरीय राजाला बायला
घावली

वरुन वराच वेळ झाला तरी ज्यो
परत जाले नाहीत. हाचलीचो घटका
ठळक्याची वेळ झाली. पारजे केले
पाहिजेच .वरुन बाहुण्याला जोडून
जेबायचे कहे, जका विचार करुन
आक दुळशीच पाव बाळव राजा
पानी प्यावा

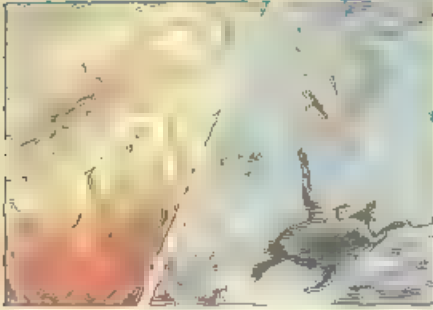
त्यावेळी अंबरीय राजाला सुदर्शन
चक्राचे स्मरण झाले त्या चक्राने
दुर्वाचा काड केला

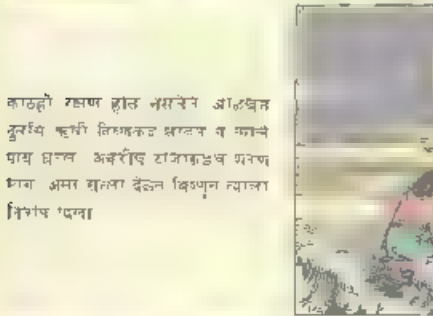
ठीक त्याच वेळी दुर्वास ज्यो जात
व संतापुन म्हणाले- सला जेबायला
बाळत्याजिबाय हू पारजे करतोच
काय ?"

त्या राजासिणीका कळ करुन सुदर्शन
चक्रा दुर्वास ज्योच्या पाठीस बायले
ते बाळबायला दुर्वास ज्योचो तप
झपा उजो पडलो

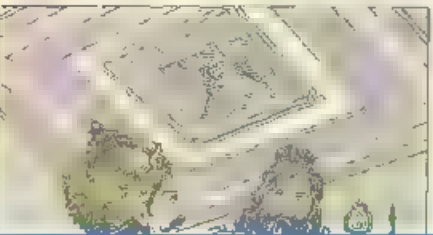

दुर्वास कृषी मेलना बघाव मरणा.
साठी बरण्यात जाऊन तपले सुदृशक
पक्षाचा स्पर्ध होलाच अरण्यात
दावानत ऐरना दुर्वास कृषी समजून
दहून बसले सुदृशक बळ समुद्रात
शिरहाच समुद्र चतुर्था.

काठहो गळण हात नसवेन आळवून
दुर्वास कृषी लिखाकट क्षात्र व कावे
पाय घाल अर्वात राजाकडच घरण
मग अमा मलका दैत्य विष्णुन त्याला
विशेष 'दया'

दुर्वास निश्चय होऊन प्रवर्तमान
शरण मग तपसवेत सुदृशक चक्र न
त्याला सोडवे नाही एक सज्जनाच्या
हीजण्यामुळे एका अहंकारी गविल्लाना
चंगलाच धडा मिळाला.

भारत

पुराणात भारत नावाच्या अनेक व्यक्ती
आढळतात एका भरताच्या तटा व
पुष्कळ अस दोन मुलंग होते त्यात द्विवि-
वेद कथन दाते मधरावा स्थापन केल व
आपल्या बापा मरणात एकदा मरणाचा
राजा केल तक्षाचा मुलगा ज्या मधरावा
मर्या केली तिच ताव तक्षाकड पडले
की एक डोपटाम प्रसिद्ध मधरी मर्या की
मधरी ज्या प्रवेशात होती त्या प्रदेशाला
एके काळी मधर्ष देश (कन्दाहार) म्हणत
पुष्कळाची राजधानी पुष्कळामधरी मधर्ष
देशातच होती.

रामायणात दशरथ राजाला कैकयी-
वासून जो मुलगा झाला त्या मुलाचे
नावशुद्धा भरतच होते. त्याची कथा
रामायणात प्रसिद्ध आहे

आपली एक भरत ऋषभ व जयंती
यांच्या पोटी जन्मलेल्या पुत्रांपैकी एक होता

त्याच्या बावांची नावे अनुक्रमे कुशावर्त
इळावर्त, मद्रसेन विदर्भ अशी होती या
भरतामुलूच आपल्या देशाला भारतवर्ष हे
नाम प्राप्त झाले याच्या भाव नी आपल्या
देशाच्या विविध भागांचा प्रवेश व अज केल
आणि त्या प्रांताला त्याचोच नावे प्राप्त
झाली असे सांगतात भरताने राज्य केल
त्या प्रदेशाचे नाव भरताभ असे होते

या भरताच्या हृदयात फार मोठी
भूतदया होती याने कित्येक वर्षे राज्य
करून आपलं राज्य आपल्या मुलांना वाटून
दिले आणि स्वतः वानप्रस्थाश्रमात प्रवेश
केला तो वानप्रस्थाश्रमात तपसचर्येत लीन
झाला. एकदा तो नदीत स्नान करीत
असता एक मामण असलेली हुरणी त्या
तळीचे पाणी पिऊ लागली तेव्हा आकाशा
एकाएकी ढगाळ झाले, वाट काळोख पडला
अर्षि वदमडाट झाला ती हुरणी धावकून

मली व तेथेच व्यायल आनि मरण पावली
त्या असहाय पाडसाळा पाहून वृद्ध भरताळा
कीव वाली ही त्या पाडसाळा आपल्या
आश्रमात घेऊन आला त्याने अत्यंत
वात्सल्याने त्याची सेवा केली मरणभरमी
सुद्धा त्याला त्या पाडसाची माया सोडवेली.
म्हणून तो हुरण होऊन जन्मला असे
सांगतात

या भगताच्याविरुक्त जडभरत नावाचा
आणखी एक भारत होता.

परंतु बालपणी योगेश्वर पात्र झाला तो
शकुंतलेचा मुलगा भरत हा होय मना
व विस्वामित्र शकुंतला अर्भकावधन
एकून त्यावर निल शकुंत नावाचे रक्षी
स्वामिनी घालून वादवीन असलेले काल-
कृष्णाची पाहिल व तिला आपल्या आश्रमात
नऊन तिचे जांब शकुंतल असे ठरवून
त्याची स्तव च्या सुनीपारणे तिला वाढविले

एकदा दुसऱ्या नावाचा राजा शिकारीला
गला असता कण मुनीच्या आश्रमात आला
तेथे शकुंतलला पाहून तो विस्वावर मर्हित

झाला व त्याने लिप्याची शोधने विचार
कला पुढे लिप्या महामान काही काळ
राहून तो तिथून गेला आश्रमातच शकु-
न्तलच्या पोटी भरत जन्मला आणि तेथेच
वाढू लागला

असे सांगतात की हा मुलगा लहानपणा
पाहूनच सव प्राण्यांना धरून वाघून ठेवत
असे म्हणून सव त्याला शवभक्षण म्हणू
लायले त्याने आश्रमातच सव शास्त्राचे
अध्ययन केले.

या माठा शास्त्रावर काळ मनींनी
शकुंतलला व तिच्या मुलाला वृथेत राजा-
कड पारिवर्त परंतु दुष्प्रयत्नाने तो मुलगा
त्याला असलेले मान्य केले नाही तेव्हा
आकाशवाणी झाली राजा हा तुझ्या
मुलगा आहे, याचे भरणपोषण तुच कर

म्हणून या मुलाला भरत हे नाव प्राप्त झाले
नवरात्रा तीन वायना होण्या त्याने
मुल झाली परंतु मरण पावली म्हणून
त्याने भरताजीने दत्तक म्हणून वाढविले
असे सांगवतावरून कळते

जयपराजय

फार प्रयत्न केली 'इदम वदाम'
विजयपाल नावाचा राजा राज्य
करत असे त्याच्या शौर्य व पराक्रमा
तयची कथा आश्रमासुद्धा पत्नीगत पकामना
मिळत त्याच्या शौर्यासंबंधाने गावात
शहाज गावागाव हिहून म्हणत

दिवसाला मुलगा नव्हता राजाद्वारे
राजाची या नातू तो सव मुलगा होतो
विच लागले सव झाले होते परंतु विजय
पालने तिच्या सव साठी काहीत प्रयत्न केला
नव्हता कारण त्याला वाटे की त्याच्या
सगळ्या धाकडी वीराच्या मुलीची अन्न
कराला कोणी पराक्रमी वीर वसनारच
जलजाली विवाह करण्याची इच्छा अनेक
राजकुमार स्व मनन होतो परंतु विजय
पालला युद्ध वरून अपमान सहन करण्या-
विषा गप्प म्हणजे त्यांना श्रेयस्कर वाटले,
परंतु जयपुरचा भुवराज मणिमत्र याने

जलजाली विवाह करण्याचे ठ विजय
मणिमत्राचे वहीन विजयपालला यद् अन्न
हारले होते म्हणून मणिमत्राने मनाची
ठारविले होते तो अपमान घेवून काढावयाचे
त्यालाही त्याने सव समजावलाचा यथाशक्त
केला शिवाय वधूवरचता व वधूहून
इत्यादींचे विधानही केले होते

मणिमत्राने अन्न ससेव्य परिभावा
स्वारी केला याद्वारे विजयपाल अथ
हणजे विजयपाल होना रात्रवेष्टाना अनेक
प्रकारे ओपओपचार करूनही गण पडले
नाही त्या आजारात वाघुने रात्रावर
स्वारी केली त्याचा परिणामही त्याच्या
प्रकृतीवर झाला मरी विजयपाल पसगावर
उठून बसला प्रचामाने आणि बैद्यांनी
राजाचे मन चळविण्याचा वृत्त प्रयत्न केला
त्यामुळे त्याला फार वाईट वाटले. रात्र
दिवस त्याला त्या युद्धाची काळजी वाटे

परिणाम हाण्याची शक्यता आहे. म्हणून तो तोंटघात वातम्या देऊ लायला शक्य नाही. एकदा राजवैद्याने स्पष्ट सांगून टाकले की महाराज फक्त साठ ताखांचे गटुप आहेत दोन दिवसांच्या आत विदर्भ देशात या पराभवा होऊन मणिभद्र राजधानीत प्रवेश करणार हे स्पष्ट दिसत होते तेव्हा राजाला आधीच मणिभद्र विजयी होत असल्याचे का सांगू नये? असे प्रधानाचा वाटू लागला त्याच बरोबर महाराजांना दुखी करणेही प्रधानाचा बरो वाटेना.

प्रधानाने शेवटी अगदी खोट्या वातम्या घायला सुरवात केली तो रजाच्या म्हणाला- 'महाराज आपले सैन्य आपला निकराची लढाई लढत आहे. असा वायू साधार खेळ लावला आहे.' त्या पदावर राजाच्या चेहऱ्यावर असा प्रतिकार झळकला.

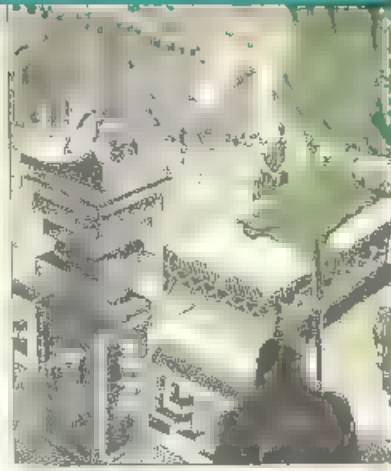
प्रधान व मणिभद्र दोघांचे अशांत झुंज २५ नाशनाश अवघे संपला गे. राजाच्या कानात दगड मणारा हे स्पष्ट विसू असत व तो महाराज राजधानीत शिरण्याच्या मार्गावर होता राजाने होळ उघडून क्षीण अवतार घेतला. गटुघात राजाचा वय ५५ हे पंधरा वर्षांचा पतरावर निवृत्त ठरवी आरुण्या गळ्यात अधिमाळा घातल्यास

तयार उभो आहे. धनु आपल्याही या करून घेण्यासाठी केव्हाही झूत पाठविण्याची शक्यता आहे.' परंतु प्रधानासमोर मोठा धवन उभा होता. बाबूसैन्य पथम राजासमोर जिरने की राजाच प्राणांतर्भूत प्रथम होते राजाच्या मृत्यूनंतर काय वाटेल ते शालं तरी त्याची फिकोर प्रवा नाका मळतो. परंतु तसे घाने नाही मणिभद्र मरूनच राजधानीच्या मुख्य फाट कावर यऊन उभा राहिला जयशेष ऐकून राजाने प्रधानाला विचारले- 'प्रधान! असा असा काय होत आहे? असा काय होत आहे?

महाराज आपल सैन्य विजय प्राप्त करून फाटकापर्यंत आले आहे.' प्रधानाने अखेरच्या अंशाने उत्तर दिले.

पत्ता माहीतच होते आपला पराभव होण शक्य नाही.' असे समाधानाने म्हणत राजा होळ भिडून पडून राहिला.

अखेर वेळीच मणिभद्राने राजवाडा व मणपुर काढीज केले आणि दरदार बाळाबून विदर्भ देशात प्रधान, मंत्री व दरदार सर्वाने उषान्निधत्त राहण्यास हुकूम पाठविला प्रधानाचा जणू भाग होते. प्रधान विजयपत्त्याच्या बोर्डावर राजपुत्रा काढी लावला तेव्हा राजाने विचारले हे काय करता आहे प्रधान?

प्रधान शांत स्वरात म्हणाला- 'महाराज! पराभव पावलेल्या शत्रूची संधीच्या बोलाबाळी सुरू आहेत. शधिपश्चात्तर राजा मुद्रा खानबाची बाहे!'

अखेर राजाला वाटू लागले की त्याच्या बगात नवीन शक्तीचा संचार झाला आहे. तो प्रधानाच्या मरतीने अंध-रुणावर उठून बसला आणि म्हणाला- 'मी स्वतः दरबारात येणार आहे सर्व तयारी करावी!'

प्रधान घेंचात पडला परंतु क्षणभरच स्वतःला गाबून म्हणाला- 'आज ही असा महाराज असे सांगून प्रधान घाईघाईत पड दगडाराच वला सैन्य मणिभद्र विजय-

रणावणावरच्या वातम्या त्याच्याकडे येत शत्रूने कोणता व्यूह कसा फोडायचा. मंतर प्रतिव्यूह कसा रचावयाचा या सर्व गोष्टींची जवळी अभिरुणावर पडल्या पडल्या तो आपल्या शरदारांशी करीत असे कधी त्याचा व्यूह शत्रूने फोडल्याचे त्याला कळले की त्याला फोर वार्ट वाट.

आणखी काही दिवस असेच गालं विदर्भ देशात सैन्य माजार घऊ लागला आणि पराभवाची चिन्हे आसत आसत स्पष्ट होत चालली त्याबरोबर राजाची प्रकृती आसत आसत अपचन झालेले होत. प्रधानाने तयारी फळा की राजा घडायला लागला. दिवसान दिवसा त्याच्या प्रकृतीवर उडता

नावावर व्यापार

कोडदेव एका सामान्य कुटुंबातला माणूस होता. त्याला कोणतीही ताकतीसुद्धा मिळाली नाही. जे धाड्या प्राप्ती हाई ती त्याच्या कुटुंबाला पुरेशी होत नसे म्हणून त्याचे बायको त्याला जाहीलरी व्यापार करायला लावला. लागला परतु व्यापार करायचा झाला तर सोडवेल पाहिजे त्याच्याजवळ फक्त दोनच रुपये होते.

कोडदेव विचार करू लागला की एवढ्याशा सोडवलावर कोणता व्यापार करता येईल? एके दिवशी दुपारी एक बयस्कर बाई त्याच्याकडे आली आणि तिने प्यायला पाणी मागितले. कोडदेवाच्या बायकोने मूळपाणी आणून दिले. पाणी प्याल्यावर त्या बाईला बोड हलके वाटले. तिने विचारले—”मला तुमच्या घरी भद-तीला खुबस पनां वा? मी मगळ काम करीत.” तिचे नाव मावित्रीबाई होते.

कोडदेव मावित्रीबाईला म्हणाला नाही. आम्ही म्बन च कसावमा ससारावा गाडा चालवोत आहो. तुम्हाला काय काम दऊ पाणि काय खायला घालू? काही व्यापार करावा म्हणून तर भाडवला म्बन आणणार. दिवाप आम्हां कवन नवग-बायकोच आहे आमच्या म्बनीला आणलो कोणाची गरजच काय?

माझ्या कर्मिचां तुम्ही काही कामे लाव करायची गरजच नाही. तु-मी मीठभाकर काता त्यातलीच म्बन पाडी काढा मळा औरबासुडीची गरज नाही. तुम्हाला बोडे फार सोडवेल म्बन पुर्वीत तेवढीच माझी मदत. मावित्रीबाई म्हणाले.

कोणता व्यापार कराव म्हणत? कोडदेवान विचारले.

आव्याचा मोसम आर ना हल्ले? मला म्ब प्रकारची लोण्च घालता

तेवढे वेळही लागत नाही. मावित्रीबाई म्हणाल्या.

काडदेवान ती लूचला आवडली ती सावित्रीबाईला सूचनेप्रमाणे लोणच्याला दाखविली. म्ब सामुधी घेऊन आला. सावित्रीबाईनी लोणचा घालली.

कोडदेवान लोणच्याच्या म्बन म्बनच्या आणि एका हातमाडीत घालून सावित्रीबाईची लागली. मावित्रीबाईनी लोणचा. म्हणत आरडत पावलाच्या म्बन म्बनच्या हिडू म्बनला म्बनच्या म्बन बाटल्या विकल्या गेल्या कारण लोणची खराबच गिऱ्हाईकाला आवडली. लोणची गिऱ्हाईकालीच आपल्या म्बनार दुकान काढत दुकान भळत लोणच्याच्या

पातळकाय साकाला लोणच्याचे वर्णन करून श्रवार केला होता.

आव्याचा मोसम होत, लोणबंत सावित्रीबाईनी रात्रदिवस मेहनत करून लोणनी घातली. सूप धिको झाली आणि कोडदेवाला सूप नफा झाला.

आव्याचा मोसम संपला म्हणून सावित्रीबाई स्वस्थ नव्हत्या नाहीत. त्यांनी एका माणूस एक लिबाची इ आवड्याची लागली व म्बनार करायला सुरवात केली. मावित्रीबाईनी लोणचा. असे म्हणत कोडदेवान मावित्रीबाईनी विरुद्ध. एका वर्षभरात कोडदेवाचा लोणच्याचा घरा सूप वाढला. नंतर त्याने लोणच्याचे दुकान काढत दुकान भळत लोणच्याच्या

रामशर्मा राजशेखरचा शिष्यच होता त्याच्यापासूनही आजाराचे गुपित लपवून ठेवले गेले होते म्हणून तो म्हणाला ते सर्वांना खरे वाटेल.

म्हणून मोहिनीचे लग्न मोडल गृण-शेखरला सशय आला की राजशेखरनेच आपल्या शिष्याला मृलीच्या आजाराचे गुपित सांगितले बराच म्हणून त्याने राजशेखरला सद्गुण त्याच्या या दुष्टपणा-बद्दल त्याला दोष दिला.

राजशेखर क्षण धडत म्हणाला-“अहो, मी तुमच्या घुलीच्या आजाराचे गुपित आजपर्यंत कोणाला सांगितले नाही, परंतु माझ्याच चुकीमुळे माझ्या शिष्याला ते कळले त्याबद्दलही मीच स्वतःला जबाबदार मानतो आपण कृपा करून त्याच्या विषय फिटव करायला आ-ही आलो आता करून आपल्या मुदर्याचे लक्ष मोडून मी आपल्या आज्ञेत राखून ठेविले तसे आहे

गणशतरन गणशेखरचा मन्त्रप्रामाण रामशेखरच्या विरुद्ध मान्यनीची किर्यात

आले त्यावेळी राजशेखर मध्यास जेवत होता म्हणाला-“मोहिनीला कोणत्या ना-ना नाही रामशर्माने ही गोष्ट मलाच सांगली कोणत्या सांगितले ही गोष्ट बरे आहे म्हणून जे लग्न मोडले आहे ते बरेचच मुळात कारणच नव्हते जे त्याच्या स्वतः सो बसतो तर मी मोहिनीची लग्न ला तयार झालो असतो

त्यानंतर रामशर्माला गावात नव नव विवाह झाले झाले झाले तसेच तसेच तसेच

नंतर गणशेखरने मोडलेल लग्न पुन्हा जुटविण्याचा प्रयत्न करण्याचा विचार केला नाही तिला त्या सयंकर आजारातून मुक्त करणे या राजशेखरसारख्या लक्षा वेळू शकत त्याने निवे लागू करून दिले राजशेखरने नापसत लग्न केले नव्हते म्हणून तो विवाह करून देण गणशेखरला शक्य झाले

सुदर्शनशीच लग्न करण्याचा तूट शशि-कला मोडवा जसा सल्ला तिच्या आईने दिला शशि-कला म्हणाली आई सुदर्शन गनावनाने तूट कित्या मिळालेला शशि-कला तवातही त्याच्याकडे नसतील परंतु प्रवाच्या सयंकर रवनिर्वाच माल काय? हाड्या घेताने सुदर्शनशीच्या इतर कोणाचा विचार मुळा येत नाही वपाळातून लालितल प्रसन्न ते शिवादेवदखोल पुसत टाकण शक्य नाही. “विधिलिखित ललाटे प्राश्रित क समर्थ?” निस्वार्थ बुद्धीने पतीची सेवा करण्याचा सामीक्षा स्वयं प्राप्तात मन्त्र्या भविष्याचा निर्णय स्वतः जादवने घेतला आहे. मी सुदर्शनशीच विवाह करणार.”

शशि-कलाचे ते उत्तर तिच्या आईने पतीला कळविले स्वयंवराची वेळ जवळ येऊन ठपली, परंतु सुदर्शन झाला नाहो शशि-कला आपल्या एका हितचिंतक ब्राह्मणास गृध्र पक्ष बलात्कृत धडून म्हणाली-“गृध्रपक्ष बडिलाना कळ न दना तुम्हां भगवान् वाधेरात जावे व सुदर्शनला भंडून माझ्या वतीने निवेदन करावे की महादेवीने स्वतः सुदर्शनशी विवाह करण्याचा आदेश दिला आहे स्वयंवरासाठी सर्व देशांचे राजे व राजकुमार आले आहेत परंतु माझे मन तर आपणच हिरावून घेतले आहे. आपल्याशी विवाह करण शक्य झाले नाही तर मी अग्निप्रवेश करून आपले नाव घेत प्राण-

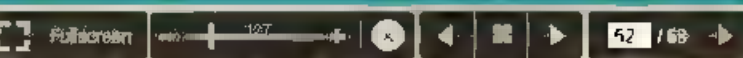

त्याग करीन. देवीच्या अनुग्रहाने आपल्याला सर्व सुख प्राप्त होईल. जगन्मातेवर सरवसा ठेऊन आपण माझे पाणिग्रहण करावे."

ब्राह्मणाला निरोपाबरोबर दक्षिणा देऊन शाशिकलंग त्याला सरहजम मुनींच्या आश्रमाकडे पाठविले. त्या ब्राह्मणाने सुदर्शनला भेटून शाशिकलेला निरोप सांगितला. सुदर्शन लगेच स्वयंवराला निघाला.

ते कळल्यावर त्याची आई मनोरमा चाबरीकीं ती अत्यंत दुःखी प्रलाने म्हणाली— "इतके मोठे राजे व राजकुमार जेचे एकत्र झाले आहेत तेथे तू एकटा जाऊ नकोस. युवाजिव तर तुला जीव प्यावला टपून समजला आहे. म्हणत मी सांगत ते एक."

आई मी देवीच्या आज्ञेचे पालन करत आहे. तू क्षत्रिय नारी आहेस मिळून वसे पावेल? जे न्यायचे असेल त्याला हसत हसत तोंड घायाळाच हवे!" या शब्दाने आईला वीर देखून ती निफाद राजकुडून मिळालेल्या रजत वसून निघाला.

मनोरमा झाला आधीचिद वळून म्हणाली 'बाळा! मी तुला सोडून एक क्षणभरही राहू शकणार नाही मलायुद्धा वरोबर घेऊन चल."

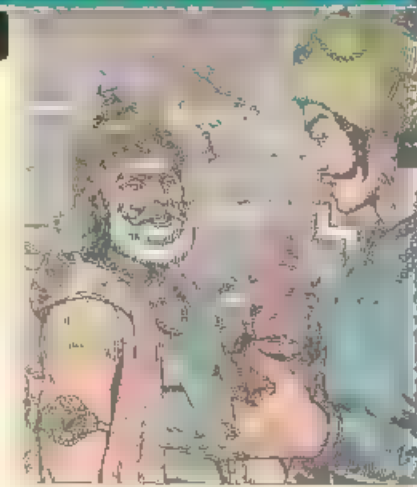
सुदर्शनने आईला व तिच्या सवला सैरघरी दासीला त्यात बसवून घेतले आणि काशीला गेला. राजा सुबाहु त्याला सामोरा आला आणि त्याने सुदर्शनच्या उत्तरण्यासाठी शूरसैन बायी व्यवस्था केली. सेवेला दासदासी नेमले.

युवाजिव आपल्या नातवाला घेऊन स्वयंवरासाठी त्या पूर्वीच येऊन दाखल झाला होता. इतर राजे व राजकुमार त्याला घेऊन सटल व सुदर्शन आल्याबद्दल आश्चर्य व्यक्त करीत म्हणाले— इतक्या सर्व राजे रजवाड्यांच्या रक्षित सुदर्शनही स्वयंवराला आला आहे? त्याला स्वप्न पडले असावे की राजकुन्या सर्व घोर राज रजवाड्यांना सोडून त्यालाच वरमाळा घालायला येत आहे."

महणाला—'सुम्ही सर्व पहात रहा. मी या सुदर्शनचा सवस-लेखा वध करतो'

रजत नेरळ्या राजा युवाजिवला म्हणाला—'हे पहा, हे स्वयंवर आहे. यथा जो पक्षल असेल त्यालाच ही वरमाळा घालणार! शिवाय आपण अन्यायान सुदर्शनचे सिंहासन बळकावून आपल्या शत्रुला त्यावर बसविले आहे तरी कदाचित आपल्या नातवालाच राजकुन्या पसंत करील. कदाचित सुदर्शन युद्धात आपला पराभव करील काय वाटेल ते होव, शेवटी 'यतोधमस्ततो धम' शेवटी धर्माचाच सत्पाचाच जय होईल. आपण अत्याय करण्याचे मनाशी ठरविले आहे. राजकुन्या शेतटी एकाचीच निवड करणार. इतरांना त्याबद्दल राग किंवा ईर्ष्या जगण्याचे कारणच काय?"

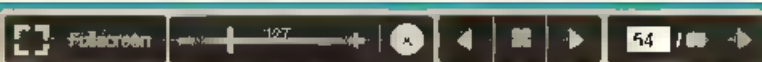
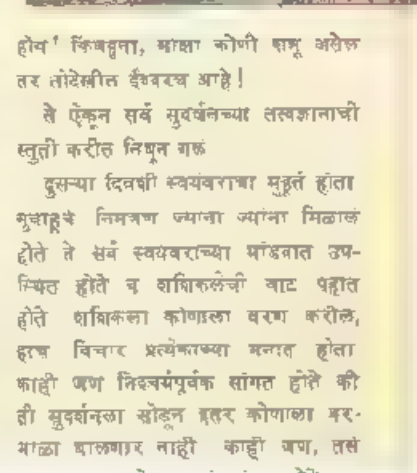
ते एकत्र यथाजिव म्हणाला— तुमच्या म्हणण्याप्रमाणे हे स्वच्छते होणारे म्हणजे स्वयंवर' आहे. आम्हांला खानदक होईल, राजकुन्या हुजर अतपेल्या राजपैकी किंवा राजकुमारांपैकी कोणालाही माळा घालावी परंतु राजकुन्याने एखाद्या जनाच माणसाला वरमाळा घालली तर बाप्ही सवानी ते निमरपण पहात राहायचे काय? ब्राह्मणांची शक्ती वदविद्या आहे. तर क्षत्रियाची

धनुर्विद्या क्षत्रिय आपल्या पराक्रमाने आपली वधू प्राप्त करता ही वधू पराक्रमी शूर पुरुषांची दौलत आहे!"

त्यानंतर या गोष्टीवर राजकुमारात परस्पर पुष्कळ वाचावाची झाली. शेतटी सवानी सुबाहुला शोलाविले सुबाहुन सवचि म्हणणे शांतपणे ऐकून घेतले व म्हणाला— "सन्माननीय राजपुरुष हो! माझ्या कुलीने ममान सुदर्शनला घरेले आहे म्हणून जे व्हायचे असेल तेथे होईल तेव्हा हा वादविवाद फुकट आहे!"

सुबाहुचे मत सवानी कळले म्हणून सर्व राजांनी सुदर्शनलाच बोलाविले व म्हणाले—'हे पहा, सुदर्शन, तू एकटा

[illegible]

संपलवासे वाजू लागली. शशिकला त्यात कल्लवपूसाठी ठरलेली वस्त्राभूषणे घारण करून व हातात वरमाला घेऊन आपल्या सखींबरोबर मांडपात आली. परंतु ती एका खांबाजवळ काहीतरी विचार करीत उभी राहिली.

राजा सुवाहने अवळ जाऊन तिला स्मित बदलाने विचारले—“मुली! आज तुझे पाणिग्रहण करण्यासाठी मोठमोठे रूपवान व पराक्रमी राजकुमार या मांडपात हजर आहेत. तुला त्यांपैकी जी पसल असेल त्याला पुष्पमाला बसल!”

शशिकला म्हणाली—“सखा! हे सर्व एकाच एक कामुक, उन्मत्त, दुष्ट व

कोशाचे तोंडही पाहू नये. वरमाला हातात घेऊन अनेक पुरुषांसमोर जाणारी स्त्री वारांगताच नाही का? मी वारांगना आहे का, या सर्वासमोर जायला? मी सुदर्शनजी पत्नी आहे, त्यांनाच मी भजाने वरले आहे. इतर कोणाला पाहण्याची भला गरजच काय? मी स्वतःचा अपमान करून कां घेऊ? जम पालटले तरी मी इतर कोणाकडे पाहणार नाही. मी कोणाला वरमाला घालणार नाही. तेव्हा आपण वाज किवा जयां पाहो सुदर्शनजी लग्न लागून जावे!”

शशिकला म्हणाली ते ऐकून सुवाह संकटात पडला. स्वयंवरासाठी आलेले राजकुमार वार व पराक्रमी होते. त्यांची सल्यासुद्धा थोडीचोडकी पडली. त्यांचा नम्रपणे विनंती केली तर ती मान्य करून ते परत जाणे अवश्य होते. त्याला या संकटातून सोडवू शकणारा एकटा सुदर्शनच होता. इतर राजे तर त्याचे प्राण हरण केल्याशिवाय परतणे शक्य नव्हते.

असा विचार करून राजा सुवाह नम्रपणे राजे व राजकुमार वसले होते तेथे गेल्या आणि हात जोडून म्हणाला—“हे दयावान व पौर राजपुरुष हो! मी आपणांसमोर हात जोडून एक विनंती करावी

म्हणतो. आपण माझ्या या अपराधाबद्दल मला क्षमा करावी. मी आपला संस्कार कलम अर्पण आरपूर्वक आपणांचा निरोप देणार आहे. आपण आपापल्या रानभातीस परत जाण्याची कृपा करावी. मी आपल्या मूलीला किती समजावून सांगितले. परंतु ती सुदर्शनला सोडून इतर कोणाला बघण्यास तयार नाही. माझ्यामुळे आपणां सर्वांना विनाकारण त्रास सोसावा लागला. आपण साक्ष्या या अनराचाबद्दल मला क्षमा करू शकलात तर मी आपणांला हत्ती, घोडे गावे वासवासी, रत्न, धन, वास्तू काय आपले सर्व राज्य जायला तयार आहे!”

सुबाहूची ती बिनती ऐकून कोणीही काही बोलला नाही. एकदा मुषाणित दांत जोड घावून म्हणाला—“तू हे सर्व काय बघतो आहेस रे? तू मूर्खपणाने मुलीचे स्वयंवर सुदर्शनशी करण्याचे ठरविलेस आणि येथे हजार असलेल्या राजांना व राजकुमारांना पळवून लावण्यास स्वतःला

असमर्थ समजून तू नेत्रपणाचे सांग करतो आहेस! आम्ही सर्व मूर्ख आहो, असे वाटले आहे का तुला? तुम्हा नगात तशी पांखा पूर्वी पासूनच होती तर तू आम्हां सर्वांना बोलावण्याचा मूर्खपणा केलासच का? आता तुझे रडणे आणि बिनवण्या फुकट आहेत. तू पहात रहा, मी तुम्हा गर्वभंग करून सुदर्शनचा वध करतो आणि आपल्या नातवाशी तिचे लग्न लावून देतो. सुदर्शनला मी डाहासुपीसारखा पिरवून टाकीन. हे सर्व राजे एकत्र होऊन माझ्याशी युद्धाला उभे राहिले तर मी त्यांना सर्वांना यमसदनी पाठवीन. मी एकदा सुदर्शनला सरस्वती मुनींच्या आश्रमास पाहून मी जीवदान दिले. आज मान मी कोण- त्याही परिस्थितीत त्याला सोडणार नाही. तू आपल्या मुलीचा विवाह माझ्या नात- वाशी करून स्वतःचे व स्वतःच्या राज्याचे रक्षण कर. नाहीतर तू आपल्या मुलीला समजावून सांग की सुदर्शनला सोडून तिने आपणजी वाटेक त्याला बरमाळा घालावी.”

आळशी करतो शेती

नारायण एक कमालीचा आळशी तरुण युवक होता. परंतु त्याला स्वतःच्या कर्तबगारीवर अपार विश्वास होता. त्याचा बाप दिवसभर शेतात काम करी. ते पाहूनही नारायणाला शेतावर काबाला जायची श्फूर्ती आली नाही. तो ओढघाबर वसून आपल्या कर्तबगारीच्या फुशारक्या माग मारी.

कोणी बडीलवारी व्यक्ति त्याला म्हणे— “काय रे, तू तरुण मुलगा, बापाला घोडी मदत केलीस तर शेतात सोने पिकेल दुसरी मूल नाही का बापाबरोबर कमाला जात? तू बापाबरोबर काम केलेस तर सड्डी काम शिकवीलही. बापाला मुढा घोडा हातभार मिळेल!” तेव्हा नारायण त्यांना उत्तर देई—“अहो काका, शेतीभातीच्या कामासाठी वर्षभर मरण्याची गरजच काय? शेतीची सर्व कामे घरबसल्या मी

तुमच्याहून कमी शर्जात करून दाखवीन, माहीत आहे?” नारायणाच्या शपथेत विचार केला, आपण घरात आहो तोपर्यंत मुलाचा आळशीपणा जायचा नाही. बस विचार करून त्याने शेतीच्या कामाची सर्व जबाब- दारी मुलावर टाकली आणि तीर्थयात्रे- साठी म्हणून निघून गेला.

नारायणाला आज्ञा त्याचे कौशल्य व कर्तबगारी दाखवायला चांगली संधी मिळाली. लावणीची वेळ आली. त्याने विचार केला, त्यासाठी शेतावर आप्याची गरजच काय? तो त्याच्या शेजारी लक्ष्मी रहात बसे, त्याच्याकडे गेला आणि म्हणाला—“काका, तुम्ही लावणीची कामे करणार आहां ना, मग माझ्या शेतातली लावणीची कामे आपल्याबरोबर करून टाकता का? मी नोकुराला पाठवितो

माही कारण ते काम लवचीन करी. वेणव्याच्या वेळी नारायणाचा नोकर मन्ना रोला वेळेत घेतावर घेता आणि ते काम पण परस्पर झाले.

एके दिवशी पारधी येऊन नारायणाच्या नमस्कार करून म्हणाला- "मालक! तुमच्या शेतातले उंदीर दरवर्षी मीच पकडतो हुकूम असेल तर या वर्षीही ते काम मी करतो."

"तू काय घेणार रे?" नारायणाने विचारले.

"उंदराला पारधी बर आहे, मालक!" पारधी म्हणाला.

"मी फक्त मीस पैसे देईन!" नारायण म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी पारधी बासळ उंदीर मळून घेऊन आला आणि मीस पैसे इमाने मजदुरी घेऊन गेला. आतांना सांगून गेला, "पुन्हा मळणीच्या वेळी येईन."

नारायण उंदरामाने पांच पैसे वाचविल्याबद्दल स्वतःच्या अकलेची स्वतःच स्तुती करू लागला व इतरांना मूर्ख ठरवू लागला.

एके दिवशी नारायण नावाच्या कचेरीतून परत येत असता सद्दू शेतकरी त्याला म्हणाला- "हे पहा, मुला! लुब्या शेताला कीट लागल्यासारखी दिवते आहे, म्हणून

तु एवढा पीडीतोका फवारा का माही मळून घेत?"

नारायण कमेच म्हणाला- "तुम्ही माही का फवारा मारणार आपल्या शेतावर, मेल्लो मीमुडा मारून घेईन."

"मी उशांच फवारा मारून घ्यावा, म्हणतो पाहिजे तर तुमुडा चला बरोबर!" सद्दू शेतकरी म्हणाला.

नारायण थोळा मागेपुढे करीत म्हणाला- "सद्दू काका! तुम्ही मळ्यावर थोडी मेहरवासी करा व मळा थोडी यदत करा मला उद्या एक जळरी काम आहे. तुम्हांला हरकत नसेल तर आपल्या शेता-बरोबर माझ्या शेतावरमुडा फवारा मारवून घ्या मी त्याबद्दल आतांच पैसे देऊन ठेवतो."

सद्दू शेतकरी त्या शोण्टीस कबूल झाला व पैसे घेऊन निघून गेला.

कापणीचे काम सुरू नारायण गेल्या दिवासेच झाले. नारायण विचार करू लागला, लोक काय वेढे आहेत? शेतकीच्या कामासाठी जगाच केवढा त्रास सोसतात? त्याला स्वतःच्या कर्तव्यगारीवर अभिमान वाटू लागला.

मळणीच्या वेळी मुद्दा लक्ष्मी, सद्दू शेतकरी आणि पारधी तिघांनी नारायणाला मदत देण्याचे कबळ केले. नारायणने मोठ-

पणी ते मळणीच्या वेळी तरी मळ्यावर जाणे आवश्यक आहे. असा विचार केला. त्या दिवशी तो आळशीपणा सोडून पहाटे उठून सळपाकड पावला.

सर्वांच्या शेतात पहाटेच कामे सुरू झाली होती. परंतु नारायणने जाऊन पाहिले तर त्याच्या शेतात अजून मजूर कामाला उठले नव्हते. सर्व वसून चकाटणा पिटीत होते. नारायण त्यांच्या वृष्टीस न पडता ते काय बोलत आहेत, ऐकत राहिला.

लक्ष्मी नारायणच्या नोकराला म्हणत होता- "तू नशीबवान आहेस, मुदा! चांगल फलविले आहेस मी मालकासा. त्याच्या मेहेरबानीने माझ्या शेतातली लावणीची

तुमच्याबरोबर तुमच्या हाताला चांगला गुण आहे, असं बाबा सांगत असत मला म्हणून तुम्हांला त्रास देतो आहे."

लक्ष्मीने नारायणाला सालपासून बर-गर्भत ऐकता पाहिले न म्हणाला- "बरोबर म्हणालास. एवढ्याचा कामासाठी तुला घाबरण्याचे कारणच काय? तुला आणखी कोणत्याही कामाची मदत हुबी असेल तर मला निस्कोच सांग, बरं काय? मी करीन" अशा उद्देशे नारायणाला लावणीच्या कामातून सुटका मिळाली. तो आपल्या बातुयबद्दल स्वतःच खूष होता. स्वतः बालायला, धापी लावण्याला नारायणाला शेतकरी जाण्याची गरज उरली

कामे फुकटात झाली. सर्व कामे मी त्याची केली तर फुकटात करीन का? आपल्या शेतातला लावणीचा खर्च सुद्धा त्याच्या बोडक्यावर मारला. तू किती पैसे मिळविलेस, बोल!"

नोकर विमत कळवू न्ह्याला—"मी काही तसे जास्त कमावले नाहीत. दहा जणांना कामाला लावले आणि मालकाकडून पंधरा जणांची मजुरी वसूल केली."

"माझ्या पिकाला कीड लागू लागली तेव्हा माझ्याजवळ फुटकी कवढीमुढा नव्हती. तेव्हा मला नारायणाची गोष्ट आठवली. मी त्याला म्हणालो—"नारायणा! क्वारा नाही का मारवणार?" त्याने ते सर्व काम करवून घ्यायला मलाच पैसे दिले. आठवो माणूस आहे. त्याच्या मेहेरबानीने माझ्या शेतावरचा क्वारा फुकटात निघाळा." सडू शेतकरी म्हणाला.

"मालक! मी सुद्धा एक गंमत सांगून भोकळा होतो. मी दिवसभर काम करून चार जणांच्या शेतातले उंदीर घेऊन

पैसे घेऊन व नारायण मालकाकडे सादर देऊन उंदीर दाखवून म्हणालो—"मालक! आपल्या शेतात या उंदरांनी काय घुमाकूळ मांडला होता! मालकांनी खरे पानून इतरांकडून मी उंदरामागे चार भाणे घेतून होते तर मला उंदरामागे फक्त दोन पैसे दिले व त्यांना खुशी वाटली की त्यांनी उंदरामागे पाच पाच पैसे वाचविले. खरी गोष्ट सांगू, त्याच्या शेतात फक्त दहाच उंदीर निघाले." चारवी म्हणाला.

"तर मग उठा लागू या कामाला!" लखुवो म्हणाला.

"कसली आहे रे चार्ड? उगाडत्यावा करू मावकाश." सडू शेतकरी म्हणाला.

आठ वसून नारायण सर्व एकत्रच होता. सर्वांनी आपल्याला कसाबिले तर त्याने कानाला खडा लावला. दुसऱ्या वर्षापासून तो शेतीची सर्व कामे आतोंच पाहू लागला. त्याला आठशीपणाचा बराच दंड सोसावा लागला होता.

भांडखोर बायको

एका गावी जगपती नावाचा एक दक्ष माणूस रहात असे. त्याने एका सुंदरभूमीला पाहून तिच्याशी लग्न केले. ती होती भांडखोर. ती कधी बेजार झाला क्वटी एका विस्तारजवळ त्याने आपली रडक्या सांगितली. त्याच्या मित्राने सुचविले की त्याच्या शेतात कोणी साधू आला आहे आणि गावकरी त्याच्यासोबत आपली दुखे वांगतात व साधू त्यांना तोंड सुचवितो. जगपतीने साधूला आपली रडक्या सांगितली.

तसे सांगणे ऐकून पंडित साधू म्हणाला—"तरुन नुहत्या! मी आपल्या भांडखोर बायकोच्या वास्ताने वेतामून साधू झालो आणि घटकतो आहे. मी तुला काय सांगू देणार?"

त्यनंतर सैजारच्या गर्वा कोणी निघानपत्ताही नावाचा मोगी आज्ञा होता त्याच्या दसैनाला नेला व आपले दुःख निवेदन करून काही मार्ग काढायला किर्ती केला.

निरपत्य म्हणाले—"बाबा रे! मी जगपती तेव्हापासून दरिद्र म्हणून राहिले मज्जन झाले नाही. मला गृहस्थीचा अलभच मुळीच नाही. मी तुला काय सांगू देणार?"

जगपती ठेवून निघाला. त्याच वेळी त्याच्या पारीमावून घेऊन कोणीतरी विचारले—"काय रे, बाबा! तुझ्यावर कोणते पणधे संकट झाले आहे? माझे तूच प्रेमपात्र. बोल नच."

जगपतीने सांगितल्या तसे सांगितले. तेव्हा उंदरामून म्हणाला—"बाबा रे! मी आपल्या भांडखोर बायकोच्या वास्ताने वेतामून आत्महत्या करून घेतली. आता माझी बायको उमरावाची वाट पहाते आहे. मला मीठी वाट लागली आहे की ती मेळवावर माझ्या घाटीस तर लागणार नाही ना!" असे म्हणत उंदरामून अव्यय झाला.

